

Sylwester Makarski

Akademia Rolnicza im. H. Kollątaja w Krakowie

Transformacja sfery gospodarczej a rozwój przedsiębiorczości w agrobiznesie

Słowa kluczowe: rozwój przedsiębiorczości na wsi, agrobiznes, transformacja sfery gospodarczej

1. Wprowadzenie

Cechą środowisk wiejskich w okresie transformacji gospodarki w Polsce jest pogarszający się parytet dochodowy rolników i wyższa na wsi niż przeciętnie w kraju stopa bezrobocia. Po ośmiu latach funkcjonowania zasad gospodarki rynkowej można stwierdzić, że etap wstępny samoorganizowania się przedsiębiorczości na wsi minął i wyczerpały się samorzutne i spontaniczne inicjatywy w tym zakresie. W związku z tym zachodzi potrzeba kwantyfikowania czynników stymulujących i hamujących to bardzo pożądane zjawisko, jakim jest rozwój przedsiębiorczości na wsi.

Znaczenie podjętego problemu polega na tym, że w przedsiębiorczości związanej z agrobiznesem należy upatrywać jej strukturotwórczego wpływu na gospodarstwa rolne, poprzez ich polaryzację obszarową, drogę przepływu ziemi od rodzin wiążących swoje losy z działalnością pozarolniczą do rodzin upatrujących swoją przyszłość w rolnictwie.

Jako motyw przewodni w prowadzonych rozważaniach przyjęto założenie, że dla środowisk wiejskich odmiennie niż poprzednio ważny jest rozwój pozarolniczych rodzajów działalności i organizowanie nowych miejsc pracy, związanych z szeroko pojętym otoczeniem rolnictwa, tworzonym przez nierolnicze ogniwa agrobiznesu. Tezą wiodącą było wykazanie zależności między wielofunkcyjnym rozwojem wsi a modernizacją i restrukturyzacją rolnictwa. Znaczne zróżnicowanie regionów stanowi konieczność obrania własnej drogi rozwoju przez każdy z nich.

2. Istota procesu transformacji gospodarki — szanse i zagrożenia dla wsi

Na początku 1990 roku rozpoczął się złożony proces transformacji gospodarki. Transformacja definiowana jest jako: przemiana, przeobrażenie, przekształcenie [2]. Omawiając zakres transformacji, Gołębiowski stwierdza, że „obejmuje ona wszystkie najistotniejsze sfery życia społecznego przynosząc zmiany radykalne” [1]. W sferze gospodarczej oznacza przejście od scentralizowanego systemu gospodarki planowej, opartej na dominacji własności państwowej, do gospodarki rynkowej, opartej na dominacji własności prywatnej, wolnych cenach, konkurencji i powiązaniach z rynkiem światowym. Spoglądając przez pryzmat wymienionych aspektów gospodarki rynkowej na obszar funkcjonowania agrobiznesu u progu lat 90., wydawać się mogło, że z pięciu podstawowych ogniw rolnictwo indywidualne, spełniające wymóg własności prywatnej, najłatwiej adaptuje się do nowych wyzwań. Praktyka gospodarcza ostatnich ośmiu lat ostro zweryfikowała te złudne oczekiwania i nadzieje części polityków i przedstawicieli świata nauki. Niestety, nadal aktualna jest opinia wyrażona po trzyletnim okresie transformacji, że „skutkiem urynkowania obnażona została słabość drobnotowarowej gospodarki chłopskiej” [3]. Co więcej okazuje się, że wszelkie symptomy słabości i nieprzystosowania, będące udziałem gospodarki chłopskiej, kładą się cieniem na efektywności pracy pozostałych ogniw agrobiznesu, tj:

- przemysłu środków produkcji dla rolnictwa i przemysłu rolno-spożywczego,
- usług,
- przemysłu rolno-spożywczego,
- handlu,
- konsumpcji indywidualnej i zbiorowej.

Stosownie zatem do zintegrowania ogniw agrobiznesu w procesie wytwarzania żywności zafunkcjonowało w sensie negatywnym swoje prawo minimum, skutkiem którego efektywność całego agregatu agrobiznesu zdeterminowana została wynikami najsłabszego ogniw, tj. rolnictwa. Oznacza to, że spełniony wymóg własności prywatnej przez gospodarke chłopską jest tylko jednym z wielu wyzwań przed nią stojących. W czasie desperackich prób adaptacji do tego, co niesie wolny rynek, gospodarstwa indywidualne w żaden sposób nie mogą sobie poradzić z wolnymi cenami i konkurencją w wymiarze krajowym i międzynarodowym. Zawiodła zatem naczelna zasada chłopskiej ideologii przetrwania, polegająca nie na maksymalizacji korzyści, lecz na minimalizacji ryzyka. Tymczasem ryzyko jest kluczowym terminem w rozumieniu procesów rynkowych, z którym właściciele gospodarstw rolnych dla własnego dobra muszą się oswoić. Należy przy tym podkreślić, że treść i skala oddziaływania zjawiska ryzyka w gospodarce rynkowej uległy znacznemu rozszerzeniu i skumulowaniu. Obiektywnie trzeba jednak przyznać, że aktualna rzeczywistość

tość, w tym również duża skala ryzyka i niepewności, przerosła nie tylko zdolności dostosowawcze rolników, ale także przedstawicieli innych zawodów.

Do głównych, mających obecnie miejsce w środowiskach wiejskich negatywnych symptomów procesu transformacji gospodarki w Polsce należy brak gwarancji zbytu produktów i surowców rolnych oraz wysoka skala bezrobocia*.

Te dwa czynniki zaowocowały szeregiem niekorzystnych zjawisk wśród mieszkańców wsi, w tym zagrożeniem bytu i reorientacją gospodarstw z towarowych na samozaopatrzeniowe.

3. Przedsiębiorczość i jej rola w nowych warunkach społeczno-ekonomicznych

Jest kwestią bezsporną, że jednym z elementów współtworzących nową jakość w życiu gospodarczym Polski okresu transformacji stało się otwarcie rynku dla prywatnej przedsiębiorczości. Zostały dzięki temu stworzone podstawy aktywności gospodarczej w systemie rynkowym, a także nastąpiło ożywienie handlu, usług i przetwórstwa rolno-spożywczego małej skali. Jednocześnie większość przedsiębiorstw prywatnych, zwłaszcza związanych z rolnictwem, stworzyła dla niego nowy rynek zbytu surowców, neutralizując w pewnym stopniu ograniczone możliwości sprzedaży.

Sukcesywne wprowadzanie zasad wolnego rynku wywołało zasadniczą zmianę sytuacji środowisk wiejskich. Szczególną rolę w rozwoju i awansie obszarów wiejskich zajmują przedsiębiorstwa agrobiznesu. Agrobiznes tkwi wewnątrz środowiska społecznego i przyrodniczego wsi stanowiącego jego otoczenie. Funkcjonujące na wsi jednostki gospodarcze są integralnymi składnikami agrobiznesu. Wieś jako wspólnota ludzi, wraz z instytucjami administracyjnymi, samorządem lokalnym, organizacjami społeczno-zawodowymi, systemem oświaty i kultury, stanowi szeroko pojęte otoczenie agrobiznesu. Jeśli całe środowisko funkcjonuje prawidłowo, to ożywienie w jednym ogniwie agrobiznesu przenosi się na inne jego człony oraz na całą gospodarkę. Podobne w skutkach jest negatywne oddziaływanie mało skutecznego funkcjonowania poszczególnych ogniw agrobiznesu.

Praktyka dostarcza przykładów pozytywnego wpływu zakładów przetwórstwa rolno-spożywczego na rolnictwo i ekonomię mikroregionów. Zakłady te stwarzają popyt na siłę roboczą zarówno na etapie realizacji inwestycji, jak też po uruchomieniu

* Należy podkreślić, że zawodne są w tym względzie informacje urzędów statystycznych. Dla przykładu w toku spisu rolniczego 1996 r. osoba, która w ciągu całego tygodnia przepracowała 1 godziną, została uznana za pracującą, co w sposób nieuzasadniony ogranicza skalę bezrobocia.

zakładu. Jednocześnie, zgodnie z obraną strukturą produkcji, zgłaszają popyt na surowce, aktywizując produkcję rolniczą.

Siła związku zakładów ze środowiskiem wiejskim jest zdeterminowana cechami przedsiębiorstw. Z uwagi na oczekiwane pozytywne rezultaty lokalizacji zakładu przetwórczego w konkretnym środowisku wiejskim, bardzo istotny jest stopień powiązań zakładu z funkcją rolniczą. Bezpośredni wpływ na rezultaty i kondycję rolnictwa mają wszystkie przedsiębiorstwa funkcjonujące w obrębie ogniw agrobiznesu (zakłady produkujące środki produkcji rolniczej, jednostki usługowe, zakłady przetwórstwa rolno-spożywczego, ogniwa handlu, zakłady konsumpcji zbiorowej oraz gospodarstwa domowe, reprezentujące konsumpcję indywidualną). Wprawdzie w środowiskach wiejskich istnieją zakłady nie związane w sensie branżowym z rolnictwem, to jednak ich oddziaływanie na rolnictwo może być pośrednie, poprzez stwarzanie stanowisk pracy dla mieszkańców wsi. Kierunki działań przedsiębiorstw na wsi są nieograniczone i — jak wykazano na schemacie — dotyczą w najszerszym zakresie produkcji (środków produkcji dla rolnictwa i przemysłu rolno-spożywczego), pośrednictwa handlowego na etapie zaopatrzenia i zbytu, usług produkcyjnych, transportowych i bytowych oraz organizacji konsumpcji zbiorowej (bary, restauracje). Udział mieszkańców wsi w inspirowaniu i prowadzeniu poszczególnych rodzajów działalności jest zróżnicowany.

Zakłady produkcyjne, zwłaszcza o większej skali przerobu, często są prowadzone przez osoby z zewnątrz, w ogóle nie związane z danym środowiskiem. Co gorsza, praktyka dostarcza przykładów, że w zakładach tych pracują ludzie dojeżdżający z innych miejscowości, a surowiec jest transportowany z odległych regionów. Wprawdzie przedsiębiorstwa takie stanowią mniejszość, to jednak w takich przypadkach trudno jest mówić o wzajemnych relacjach z rolnictwem miejscowym i pozytywnym wpływie na kondycję wsi. Takie rozwiązanie zasadniczo odbiega od realizowanego w innych krajach, np. Belgii, i to zarówno pod względem skali tego zjawiska, jak i zasad jego organizacji. Jak stwierdzają Viaene i Gellynck [4], 15% producentów mleka w tym kraju dokonuje jego przetwórstwa i sprzedaży produktów mleczarskich we własnym zakresie. Autorowi niniejszego artykułu znane są z autopsji przykłady gospodarstw w Belgii, w rejonie Gent, o dużej skali produkcji zwierzęcej, które niemal w całości doprowadzają ją do fazy produktu gotowego, nie zbywając w ogóle surowca. Zarówno struktura zatrudnienia jak i zestaw budynków podporządkowane są temu celowi. W gospodarstwie z chowem bydła mlecznego w kompozycji obiektów znajdują się budynki gospodarskie, mały zakład przetwórczy (mleczarnia) oraz sklep. Imponujące jest przy tym bogactwo oferty towarowej (masło, sery, jogurty, lody wielosmakowe), przewyższające niejednokrotnie strukturę produkcji renomowanych zakładów mleczarskich w Polsce. Znaczna część tej produkcji zbywana jest we własnym sklepie, czynnym w godzinach popołudniowych, a pozostała ilość jest dostarczana do miejskiej sieci handlowej. Natomiast w gospodarstwach z chowem bydła mięsnego czy trzody chlewnej regułą jest posiadanie własnej ubojni, masarni i sklepu. Częstotliwość i skala uboju zwierząt jest zdeterminowana

wielkością zamówień, przyjmowanych telefonicznie od osób mieszkających w znacznej odległości (50–70 km). Na uwagę zasługuje to, że dokonywane zakupy masy mięsnej dotyczą tam z reguły ilości hurtowych (50–100 kg), z myślą o zaspokojeniu potrzeb gospodarstwa domowego w dłuższym okresie czasu (np. w ciągu kwartału).

Z porównań zarówno skali zjawiska przedsiębiorczości w środowiskach wiejskich, jak też ścisłych powiązań przetwórstwa rolno-spożywczego na wsi ze sferą konsumpcji w Belgii z analogiczną sytuacją w Polsce wynika, że przedsiębiorczość w agrobiznesie w naszym kraju jest ciągle w początkowej fazie rozwoju. Występuje przy tym nierównomierne tempo jej rozwoju w poszczególnych ogniwach agrobiznesu. Relatywnie bardziej zaawansowany jest proces rozwoju sfery handlu i usług niż przetwórstwa czy przemysłów pracujących na rzecz rolnictwa. Swoją specyfikę i ścisły związek z zespołem uwarunkowań naturalnych mają usługi realizowane przez gospodarstwa agroturystyczne, których ze zrozumiałych względów w płd.-wsch. Polsce największy udział występuje w województwie krośnieńskim, z uwagi na jego walory krajobrazowe. Usługi te zasługują na szczególną uwagę, ponieważ pozwalają na częściowe wykorzystanie wolnych zasobów pracy i zasobów mieszkaniowych na wsi. Jednocześnie w procesie świadczenia usług żywieniowych dla turystów umożliwiają sprzedaż surowców rolniczych. Realność rozwoju tej sfery usług wiąże się z bazowaniem na już posiadanych zasobach, co nie wymaga inwestycji, jak w przypadku przetwórstwa rolno-spożywczego.

Wielowariantowość rozwoju przedsiębiorczości w agrobiznesie sprawia, że podjęto próbę jej usystematyzowania (schemat 1).

Podział ten w I i II części nawiązuje do struktury działowej agrobiznesu, uwzględniając potencjalne obszary rozwoju przedsiębiorczości (produkcja, pośrednictwo handlowe, usługi i konsumpcja). W każdym z tych obszarów stopień powiązań przedsiębiorczości z rolnictwem może być bezpośredni, pośredni lub żaden. Natomiast w każdym wypadku lokalizacji zakładu na wsi istnieją związki ze środowiskiem

Schemat 1. Podział przedsiębiorczości według przyjętych kryteriów

I	Zależnie od sfery, której dotyczy	II	Zależnie od związku z rolnictwem
1	Produkcja	1	Związane z rolnictwem
2	Pośrednictwo handlowe	2	Nie mające związku z rolnictwem
3	Usługi		
4	Konsumpcja		
III	Zależnie od liczby osób uczestniczących w realizacji przedsięwzięcia	IV	Zależnie od skali przedsięwzięcia
1	Indywidualne	1	Małej Skali
2	Grupowe (spółki, spółdzielnie)	2	Średniej skali
3	Zbiorowe (telefonizacja całej wsi)	3	Dużej skali

Źródło: Opracowanie własne.

wiejskim. Związki te polegają na oddziaływaniu pozytywnym, polegającym na rozwiązywaniu problemów bezrobocia na wsi i organizowaniu rynków zbytu surowców i półproduktów, lub negatywnym — poprzez zanieczyszczenie środowiska, nadmierną eksploatację infrastruktury wiejskiej (dróg, trakcji elektrycznej, sieci gazowej i wodociągowej). Istotnym kryterium podziału jest liczba osób współtworzących przedsiębiorstwo. Analogicznie jak w miastach, w nawiązaniu do możliwości prawnych, inicjatywy gospodarcze na wsi mogą być podejmowane indywidualnie, grupowo lub zbiorowo. Jest przy tym rzeczą charakterystyczną, że większa liczba osób uczestniczy w realizacji inicjatyw przedsiębiorczych o charakterze doraźnym, krótkookresowym (np. doprowadzenie wody, kanalizacja, telefonizacja wsi czy budowa drogi). Natomiast przedsięwzięcia o charakterze długookresowym (np. budowa zakładu) mają raczej charakter rodzinny i uczestniczy w ich realizacji mała liczba osób (1–3). Jest to związane z głęboko zakorzenioną nieufnością do wspólnych przedsięwzięć. Jeżeli za miarę skali przedsięwzięcia przyjąć liczbę zatrudnionych osób (do 20 małe, 21–50 średnie, powyżej 50 — duże) w warunkach polskiej wsi, to okazuje się, że większość przedsiębiorstw na wsi zaliczyć trzeba do przedsiębiorstw małej skali. Wyjątek stanowią zakłady organizowane przez osoby nie związane z rolnictwem, a często również ze wsią oraz krótkookresowe inicjatywy zbiorowe (np. telefonizacja wsi).

Przyjęte w analizie kryterium podziału firm, jaką jest liczba zatrudnionych, nie jest optymalną, lecz najczęściej ewidencjonowaną miarą. Wprawdzie bardziej przydatnym i odzwierciedlającym wielkość firm kryterium jest skala przerobu czy wielkość produkcji, to jednak czynione próby zebrania wiarygodnych danych dotyczących tej cechy okazały się niemożliwe do zrealizowania. Co więcej, kryterium wielkości produkcji może być zastosowane tylko w obrębie danej branży, co uniemożliwia porównania w odniesieniu do przedsiębiorczości w makroskali. Bez względu jednak na przyjęte kryteria oceny rozmiaru i struktury przedsiębiorczości zasadniczym spostrzeżeniem jest zbyt mała skala tego zjawiska w konfrontacji z potrzebami i możliwościami, jakie obserwujemy w środowiskach wiejskich.

4. Analiza SWOT środowisk wiejskich jako obszaru rozwoju przedsiębiorczości

Dla określenia potencjalnych możliwości rozwoju przedsiębiorczości w środowiskach wiejskich niezbędne jest dokładne skwantyfikowanie czynników: ludzkich, organizacyjnych, rzeczowych, finansowych i ich wzajemnych relacji, stanowiących swoistą grę przeciwieństw, w kontekście uwarunkowań zewnętrznych, bądź to stwarzających szczególne okazje i zwiększających skalę możliwości, bądź to będących źródłem zagrożeń dla środowiska wiejskiego, z punktu widzenia tempa rozwoju przedsiębiorczości. W tym celu, posługując się analizą SWOT, zestawiono czynniki mogące oddziaływać w sposób bezpośredni lub pośredni na tempo rozwoju przedsiębiorczości w agrobiznesie (schemat 2).

Stosownie do istniejącej sytuacji i dużej skali bezrobocia na wsi szansę na rozwój przedsiębiorczości stwarzają osoby gotowe podjąć w każdej chwili pracę poza rolnictwem. Jednocześnie wiejskie gospodarstwa domowe dysponują nadwyżkami powierzchni w budynkach mieszkalnych i gospodarskich szczególnie w pld.-wsch. Polsce, co ułatwia uruchomienie przedsięwzięcia bez realizacji kosztownych inwestycji, a jedynie opierając się na dokonanych pracach modernizacyjnych i adaptacyjnych pomieszczeń. Szczególnymi atutami środowisk wiejskich, dającymi możliwość podjęcia wielorakich inicjatyw, są: korzystne środowisko naturalne i zasoby tanich, dostępnych na miejscu surowców naturalnych (drewno, kruszywo, wody źródlane itp). Niestety, w

Schemat 2. Analiza SWOT środowisk wiejskich

<p>Mocne strony (atuty) środowisk wiejskich</p> <ul style="list-style-type: none"> — duża liczba osób gotowych podjąć pracę — zasoby mieszkaniowe wsi — zasoby tanich surowców naturalnych — atrakcyjne położenie — korzystny stan środowiska naturalnego (woda, powietrze, cisza) 	<p>Słabości środowisk wiejskich</p> <ul style="list-style-type: none"> — przeludnienie agrarne — bierne i zachowawcze postawy mieszkańców wsi — dominacja tradycji nad nowoczesnością — nieufność do wspólnych przedsięwzięć gospodarczych o charakterze długookresowym — niski poziom edukacji mieszkańców wsi — brak tradycji w rozwoju przedsiębiorczości na wsi — niski poziom infrastruktury technicznej — rozdrobnione i nieefektywne rolnictwo — ograniczone zasoby środków finansowych — nieracjonalna struktura potencjału produkcyjnego rolnictwa
<p>Możliwości zewnętrzne</p> <ul style="list-style-type: none"> — rozwój systemu edukacyjnego — zainteresowanie mieszkańców miast walorami turystycznymi wsi — pobudzanie zmian struktury społecznej wsi — rozwój instytucji rynkowych — tworzenie zorganizowanego rynku rolnego (giełdy) — powołanie instytucji poręczeń kredytowych — tworzenie korzystnego „klimatu” dla rozwoju przedsiębiorczości — przewidywane powołanie silnych i kompetentnych województw — modernizacja i tworzenie infrastruktury 	<p>Ograniczenia zewnętrzne</p> <ul style="list-style-type: none"> — trudności w pozyskiwaniu kredytu — skomplikowany system podatkowy i prawny — brak działań stymulujących rozwój przedsiębiorczości — brak zorganizowanego rynku rolnego — pozostawienie przedsiębiorczości „własnemu losowi” — brak zaufania do przedsiębiorców

Źródło: Opracowanie własne.

środowiskach wiejskich tkwi jednocześnie wiele symptomów stanowiących o ich słabości i utrudniających bardziej dynamiczne niż dotychczas tempo rozwoju przedsiębiorczości. Szereg tych słabości dotyczy mieszkańców wsi i ich cech osobowych, takich jak brak wiedzy fachowej, nieufność oraz bierne i zachowawcze postawy.

Część czynników ograniczających przedsiębiorczość dotyczy niskiego poziomu rozwoju infrastruktury technicznej, nieracjonalnej struktury potencjału produkcyjnego rolnictwa oraz małych zasobów środków finansowych.

Istniejące determinanty w środowiskach wiejskich stymulujące lub hamujące proces przedsiębiorczości mogą być wspierane lub ograniczane przez zespół oddziaływań zewnętrznych. W grupie czynników wpływających dodatnio należy przede wszystkim wymienić system edukacji, skorelowany z kierunkami rozwoju przedsiębiorczości w danym środowisku, organizowaniem prężnie działającego otoczenia instytucjonalnego, tworzeniem i modernizacją infrastruktury. Przeciwwagę dla tych pozytywnych oddziaływań zewnętrznych stanowią trudności w pozyskaniu kredytu, słabo funkcjonujące otoczenie instytucjonalne i złe postrzeżenie przedsiębiorców.

W kontekście powyższych rozważań istotne jest przyjęcie zasady, że traktując rozwój przedsiębiorczości jako swoistą szansę dla środowisk wiejskich, w każdej gminie powinna być sporządzana analiza SWOT, pozwalająca na wyodrębnienie jej atutów i słabości. O ile atuty pozwalają określić, jaki kierunek działań przedsiębiorczych można przyjąć, by wykorzystać posiadane zasoby, to słabości informują o tym, czego nie możemy się podjąć ze względu na czynniki ograniczające. W przygotowanej strategii rozwoju gminy należy uwzględnić tę swoistą grę przeciwieństw, optymalizując strukturę zasobów i możliwości gminy pod kątem rozwoju przedsiębiorczości.

5. Wnioski

Z uwagi na to że, pożądane przemiany na wsi nie mogą się dokonać wyłącznie dzięki siłom i środkom mieszkańców wsi, zachodzi potrzeba stymulowania i inspirowania rozwoju przedsiębiorczości. Bez skutecznej inspiracji i rozwoju przedsiębiorczości ze strony władz lokalnych niemożliwe będzie w dającej się przewidzieć przyszłości wzmocnienie kondycji ekonomicznej obszarów wiejskich. Efektem rozwoju tej sfery działalności gospodarczej jest głównie zwiększenie dochodu osobistego na mieszkańca wsi. Nie w rolnictwie, lecz w działalności pozarolniczej trzeba bowiem szukać klucza do rozwiązania problemów wsi. Jednym z nich jest tworzenie dla jej mieszkańców stanowisk pracy w zawodach pozarolniczych. Skutkiem rozwoju przedsiębiorczości na wsi jest zmiana struktury społeczno-zawodowej, urbanizacja wsi i tworzenie infrastruktury oraz polaryzacja gospodarstw według zróżnicowanego obszaru.

Wykształcenie przedsiębiorczych i prorynkowych postaw mieszkańców wsi jest problemem złożonym, głównie ze względu na dominację tradycji nad nowoczesnością. Niezbędne są w tym zakresie dwa kierunki działań:

— edukacja mieszkańców wsi w zakresie działalności przedsiębiorczej,

— stworzenie warunków organizacyjno-technicznych umożliwiających lokalizację przedsiębiorstw.

Mechanizm rynkowy, zwłaszcza w okresie transformacji gospodarki, powinien być korygowany ze strony państwa. Rynek nie jest w stanie sam rozwiązać takich problemów, jak rozwój infrastruktury technicznej i socjalnej, skuteczne kierowanie rozwojem nauki i techniki, sprawiedliwy podział dochodów czy powszechny dostęp do dóbr publicznych.

Literatura

- [1] Gołębiowski J.W. 1995. Encyklopedia biznesu. Fundacja „Innowacja”, Warszawa. T. II, Wyd. I: 985–993.
- [2] Kopaliński W. 1975. Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych. Wiedza Powszechna, Warszawa. Wyd. IX: 991 ss.
- [3] Makarski S. 1994. Adaptacja gospodarki chłopskiej i jej otoczenia do warunków rynkowych. PAN, IRWiR, Warszawa: 1–164.
- [4] Viaene J., Gellynck V. 1996. Przetwórstwo mleka w gospodarstwach rolniczych w Belgii, stan obecny i perspektywy. Ekonomiczno-organizacyjne uwarunkowania produkcji rolniczej na obszarze pld.-wsch. Polski. Międzynarodowe sympozjum, Trzcinica, wrzesień: 121–133.

Transformation of economic sphere and enterprise development in agribusiness

Key words: enterprise development, rural areas, agribusiness, transformation of economic sphere

Summary

The subject of analysis was an economic transformation and its influence on non-agriculture market environment. The attention was paid to opportunities and threats of Polish rural areas in system's changes time. The outside possibilities of enterprise development in rural areas are still influenced by many restrictive factors. It especially refers to education, financial, legal and organization spheres.

Adres do korespondencji:
prof. dr hab. Sylwester Makarski
Katedra Agromarketingu
Wydział Ekonomii w Rzeszowie
Akademia Rolnicza im. H. Kołłątaja w Krakowie
ul. M. Źwiklińskiej 2
35-959 Rzeszów